

Red: Arne Borg

Frihetsberövande vid bråk och berusning

Föreningen Sveriges Socialchefer har beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet "Frihetsberövande vid bråk och berusning SOU 1982: 64" och anför följande:

"Utredningens förslag utgår från en utvärdering av de områden som regleras i LTO och LOB. Föreningen vill i stort tillstyrka förslaget om att LTO upphävs som en särskild lag. Föreningen ställer sig också positiv till de förändringar som föreslås i LVM och LSPV som en ersättning för vissa bestämmelser i LTO.

Föreningen är däremot mera tveksam till nödvändigheten av att överföra vissa bestämmelser som nu finns i andra paragrafen LTO till lag om särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare m.m. Enligt andra paragrafen LTO har polisen befogenhet att omhändertaga ungdomar som kan antas vara under 15 år och vilka anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för deras hälsa eller utveckling. Av den utvärdering som gjorts framgår att antalet sådana omhändertaganden är relativt begränsat ca 200 årligen. De problem som förevarande bestämmelser avser att komma till rätta med är av sådant slag att det i första hand bör vara socialtjänsten som ska vidta åtgärder. Den sociala förvaringsverksamheten torde också i de flesta fall kunna bemästra de avsedda situationerna. Skulle bestämmelser av denna karaktär ändå

anses vara nödvändiga och införas i LVU finner föreningen det angeläget att bestämmelserna får en sådan utformning att det blir frågan om en ytterst restriktiv tillämpning.

Föreningen delar utredningens bedömningar och förslag när det gäller 3 § LTO.

Föreningen instämmer också i utredningens konstaterande om att bestämmelserna om social utredning i 6 § LTO knappast längre tillämpas. Utredningens bedömning om att denna bestämmelse inte står i överensstämmelse med dagens syn på hithörande frågor bör understrykas. Socialtjänstlagens inriktning på frivillig medverkan från dem som berörs av åtgärden gör att bestämmelsen av denna karaktär knappast står i överensstämmelse med socialtjänstlagens intentioner.

Föreningen ställer sig också positiv till de förslag som läggs beträffande ändringar i LOB. Föreningen tillstyrker förslaget om att utöka tillämpningsområdet för LOB till att också gälla enskilda platser i vissa fall. Det är emellertid viktigt att inskränka rätten att ingripa i en bostad till situationer där det föreligger en särskild allvarlig fara. Bestämmelsen måste utformas så att erforderligt skydd för den enskildes integritet iakttas. Förslaget om att hänvisa till "synnerliga skäl" som grund för ett omhändertagande i en bostad är däremot enligt föreningens mening obehövligt. Denna bestämmelse kan ge upphov till en vidare tillämpning än vad som avsetts. De exempel på situationer där ett omhändertagande kan vara motiverat täcks helt av uttrycket "särskild allvarlig fara" där faran kan avse såväl den berusade som andra. Föreningen tillstyrker också förslaget om att maximera tiden för ett omhändertagande hos polisen till åtta timmar.

Föreningen vill slutligen särskilt fästa uppmärksamheten vid utredningens synpunkter att bestämmelserna om omhändertaganden av akut berusade så långt är möjligt anknyter till de principer som lagts fast

i socialtjänstlagstiftningen. Med utgångspunkt härifrån tillstyrkes utredningens förslag när det gäller rapportering och registrering i samband med omhändertaganden av berusade personer.

En fråga som berörs i utredningen men som inte föranleder några förslag är de bristande resurser som finns när det gäller att ta hand om personer som omhändertagits enligt LOB. Föreningen vill framhålla att det på väldigt många håll saknas resurser för ett omhändertagande som förutsattes när LOB kom till. Det är viktigt att denna fråga uppmärksammas och att åtgärder vidtas för att förbättra vårdresurserna i samband med omhändertagande av berusade personer. Detta skulle kunna ske genom en generösare statsbidragsgivning till kommunerna i samband med anordnande av speciella tillnyktringsenheter och liknande. Även om denna fråga inte primärt behandlas i förevarande utredning vill föreningen uppmärksamma förhållandet och påtala behovet av insatser inom detta område."

bok recensioner

Välkommen rapport om de allergiska barnens villkor?

De allergiska barnen i samhället

Socialdepartementet DsS 1983: 3
Liber förlag ISBN 91-38-07516-4

De reaginförmedlade allergiska sjukdomarna är vanliga i vårt sam-

hülle och drabbar framför allt barn, ungdomar och unga vuxna. Även om säkra uppgifter saknas om hur vanliga dessa sjukdomar var förr i tiden, förefaller de ha ökat under innevarande sekel. Orsaken till denna sannolika ökning är okänd men torde sökas i förändringar i vår livsmiljö.

De allergiska sjukdomarna uppvisar ett mycket varierande spektrum vad avser symptom, svårighetsgrad och orsaksfaktorer. Det stora flertalet har endast lätta till måttliga besvär och prognosen är som regel god. För ett icke ringa antal familjer innebär dock barnets allergi eller astma ett betydande handikapp för hela familjen med stor frånvaro från arbetet, störd nattsömn, medicineringskrav, oro, ångslan, starkt begränsade möjligheter att umgås med släkt, vänner och bekanta eller att resa eller bo och äta på annan ort. Om denna påtvingade isolering dessutom kombineras med en oförstående omgivning upplevs handikapp som extra tungt. En ökad förståelse för de svårt allergisjukas problem med ett ökat hänsynstagande i kombination med enkla miljöförbättrande åtgärder kan många gånger påtagligt förbättra dessa familjers situation. De miljöförbättrande åtgärder som är önskvärda i det enskilda fallet är vanligtvis av värde även för flertalet andra.

År 1978 tillsattes en arbetsgrupp inom Socialdepartementet för att kartlägga samhällets nuvarande och planerade insatser för barn med allergiska anlag och besvär. Arbetet har letts av departementssekreterare Birgitta Wittorp. Gruppen har i övrigt bestått av representanter för Socialstyrelsen, Skolöverstyrelsen, Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Riksförbundet mot astma/allergi samt biträttats av docent Bengt Kjellman som medicinsk expert.

Arbetsgruppen överlämnade i mars 1983 den färdiga rapporten. Den omfattar 180 sidor text samt 130 sidor bilagor. Textdelen ger inled-

ningsvis en medicinsk bakgrund med rubriken "Vad är överkänslighet och allergi". Därefter behandlas i olika kapitel: Det allergiska barnet och dess familj, hälso- och sjukvården, socialtjänsten, skolan, fritiden, byggnation och boende, allergikern som konsument, ekonomiska stödåtgärder samt information och utbildning. Ett 50-tal litteraturreferenser ges. Texten är sakligt hållen och läsningen underlättas av inramade rutor med praktiska exempel. Nästan alla kapitel avslutas med konkreta förslag. Rapporten betonar det stora informationsbehovet om allergi/astma. Till skillnad från andra handikapp där det huvudsakligen är den sjuke själv och dennes närmaste omgivning som behöver kunskap och information om handikappet är det vid allergi/astma en betydligt större grupp som behöver informeras för att den drabbade skall kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Arbetsgruppen föreslår därför att stat, landsting och kommuner mer systematiskt bör informera om allergi i olika utbildningar och fortbildningsverksamheter samt att ett kunskapscentrum inom allergiområdet byggs upp.

Sextio sidor av bilagedelen upptas av Socialstyrelsens enkät om barnallergivården i landet. Tyvärr ingick ej primärvården i undersökningen utan endast den sjukhusanknutna öppna allergivården. Materialet belyser väl de stora skillnader som föreligger mellan olika sjukhus i landet vad gäller resurser, utredningar och behandlingar.

Som bilagor finns bl a även Socialstyrelsens rekommendation om begränsad användning av heltäckande mattor i skolan respektive utlåtande om påsddjur vid barnstugor. Dessutom finns råd angående allergiförebyggande åtgärder under graviditet och spädbarnstid, angående barn med allergiska besvär i förskola och skola samt anvisningar för skolhälsovårdens medverkan i skolans studie- och yrkesorientering.

Sammanfattningsvis är rapporten

mycket välkommen. Den utgör en aktuell sammanställning av de kunskaper och erfarenheter som finns inom ämnesområdet och den ger praktiska förslag till förbättringar. Boken kan varmt rekommenderas till alla som har med barn och ungdomar att göra i sin dagliga verksamhet. Den bör även läsas av personer i samhällsplanerande befattningar.

Tony Foucard

Att leva ett meningsfullt liv med ett handikappat barn.

HELEN FEATHERSTONE

Inte som andra. Att leva med ett handikappat barn.

Liber Förlag, Stockholm 1983.

Helen Featherstone är universitetslärare inom speciallärarutbildningen vid Harvarduniversitetet i USA och mor till ett svårt handikappat barn. Materialet till denna bok har författaren samlat in vid omfattande litteraturstudier, genom aktivt deltagande under flera år i en grupp med föräldrar till gravt handikappade barn samt genom undervisning handikappfrågor och specialpedagogik. Boken är således inte resultatet av någon vetenskaplig insamling, bearbetning och tolkning av data, vilket klart deklarerats av författaren.

Boken riktar sig såväl till professionella inom vård och omsorg som till handikappade barns föräldrar. Den består av åtta kapitel och handlar om hur människor som blivit föräldrar till ett handikappat barn visar sin sorg och besvikelse. I de fyra första kapitlen som skildrar rädslor, ilska, ensamhet och skuld känsla beskrivs nyanserat och med inlevelse hur olika uttryck för sorg och smärta föräldrar och syskon till handikappade barn ger.

I kapitel 5 redovisas kort Salva-

re Minuchins teorier för familjens strukturella organisation. Helen Atherstone anser att ett handikapat barn som sådant utgör ett hot mot familjens normala struktur och hennes argumentation för detta är intressant. Syskonens speciella svårigheter – ett ofta obeaktat problem – redovisas ingående i kapitel 6. I kapitel 7 ger sig författaren in på psyko- och sjukvårdspolitiska frågeställningar och diskuterar hur en teknologisk vårdideologi och professionell dominans kan bli ett hinder för god kontakt mellan behandlande läkare och den handikappade familjen. Budskapet är således att ett biomedicinskt tänkande i vissa situationer kan försvåra god vård och omsorg.

I sista kapitlet kommer Helen Atherstone in på begreppet "accepterande" och diskuterar livsförhållanden som kan försvåra för föräldrarna att integrera barnet och handikappet i sina liv. Det är anmärkningsvärt att författaren här delvis ifrågasätter etablerade teorier om sorgearbetets olika faser eller stadier.

Denna bok om familjers ansträngningar att leva ett meningsfullt liv med ett svårt handikappat barn är inte unik men absolut läsvärd. Boken kan rekommenderas till personal som inom barnsjukvård eller barnomsorg har kontakt med gravt handikappade barns familjer.

Finn Rasmussen

Råd och anvisningar för söndagsföräldrar

PETER ROWLANDS

Söndagsförälder. Orig. titel: Saturday Parent (1980)

övers. Karl Erik Hedström. *Natur och Kultur* 1982.

Denna bok riktar sig i första hand till ensamstående föräldrar som inte bor tillsammans med sina barn utan är hän-

visade till periodiskt umgänge med barnen. Huvudsyftet är att ge dessa sk söndagsföräldrar råd beträffande situationer som kan uppstå i samband med umgänget och att belysa vissa svårbegripliga reaktioner och förlopp.

Författaren understryker vikten av tät och regelbunden kontakt med den frånvarande föräldern. Enligt en i boken refererad undersökning tycktes de skilsmässobarn finna sig bäst till rätta som hade båda sina hem inom cykelavstånd och därigenom själva kunde välja tidpunkt för umgänget. Väsentligt är också att barnet trots separationen får känna kontinuitet i förhållande till betydelsefulla personer i dess liv. Tydliga förklaringar av de omständigheter som lett till den ena förälderns bortovaro är nödvändiga. Barnet kan eljest drivas in i egendomliga fantasier eller tro sig självt vara skuld till det hela. I boken exemplifieras detta genom intervjuer med nu vuxna skilsmässobarn.

Längre fram diskuteras de förändringar en söndagsförälder måste vara beredd på i och med att barnet blir äldre. Barnet kan plötsligt börja vägra umgänge eller bli sjukt just när det skall komma på besök. En förklaring till detta kan vara att barnet börjat fundera över vem av föräldrarna som haft "rätt" respektive "fel" i samband med skilsmässan. Lojalitetskonflikten blir svårare. En mer komplicerad orsak kan vara att barnet faktiskt föredrar att träffa sina kamrater och vill kunna planera för samvaron med dem utan att ständigt behöva ta hänsyn till söndagsföräldern.

Författaren ger vidare konkreta råd om hur man skall gå till väga för att göra umgänget så lyckat som möjligt. Här sägs förvisso många kloka saker. Bland råden finns avgjort nyttiga och värdefulla synpunkter, tex:

Tänk i *förväg* på vad du skall ta dig till ... om de måste ses om på sjukhus ... om ingen är hemma när du skall lämna dem. Kom överens

om en mötesplats om ni gör något som innebär att du förlorar dem ur sikte ibland.

Därför förlåter man gärna att annat kan tyckas litet väl snusförnuttigt, tex:

Lär dig namnen på barnens kamrater så att du kan delta i samtal om dem. Ha alltid pappersnäsdukar eller en hushållsrulle med dig.

Kanske är det ändå en aning stötande att vissa råd bär spår av beräkning och brist på spontanitet, liksom om barn skulle behöva tas med list och minutiös planering. Bland annat framhålls följande med anledning av de problem som kan uppstå vid samtidigt besök av en trettonåring och en femåring:

Se för det första till att du får det äldre barnet på din sida. Fråga om han kan hjälpa dig med det yngre syskonet. — — — Lyft sedan upp flickan och ge henne en kram.

Man kan också invända mot enskildheter i boken. Främst vill jag ifrågasätta författarens påpekande (sid 25) att det knappast nyttar att förklara bakgrunden till skilsmässan för barnet. "Det (barnet) vill inte acceptera att någon förändring har skett." Möjligen kan detta vara riktigt om tanken är att förklaringar inte gör barnet mindre förtvivlat, men i övrigt strider påpekandet mot allt vad "experter" i dag är överens om när det gäller barns behov av delaktighet och information. Tanken att förklaringar inte tjänar mycket till strider dessutom mot författarens eget resonemang om det olämpliga i att barnet utvecklar ogrundade fantasier kring skilsmässan.

I kapitlet "En ny partner" framhåller författaren att söndagsförälderns nya vän inte bör utdela fysiska bestraffningar förrän han/hon och barnet fått god personlig kontakt med varandra. För svenska förhållanden ter sig denna rekommendation besynnerlig — vi har ju sedan flera år ett förbud mot aga inskrivet i föräldrabalken. Författaren säger sig dock personligen vara motståndare till aga.

Bokens utgivningsår är 1982, året då de nya svenska sociallagarna trädde i kraft. Det bör därför heta "socialnämnden", eller ännu hellre "socialförvaltningen", i det stycke (sid 135) där söndagsföräldern rekommenderas att vid tex misshandel av barnet vända sig till "barnavårdsnämnden eller sociala centralnämnden".

"Gemensam", inte "delad", vårdnad är det korrekta uttrycket för att båda föräldrarna har juridiskt ansvar för barnet.

I Sverige kommer från och med den 1 juli 1983 gemensam vårdnad att bli det normala vid skilsmässa, förutsatt att föräldrarna inte direkt motsätter sig en sådan ordning. Även ogifta föräldrar skall genom ett enklare förfarande än hittills kunna få gemensam vårdnad. Trots dessa nya bestämmelser kommer säkerligen även i framtiden ett mycket stort antal "söndagsföräldrar" att finnas i vårt land. Flertalet skilda och separerade föräldrar är i dag ensamma vårdnadshavare, och även vid gemensam vårdnad torde det oftast i praktiken vara så att den ena föräldern har barnet boende hos sig, medan den andra regelbundet träffar barnet.

Rowlands' arbete bör därför kunna vara värdefullt för svenska läsare, i synnerhet för personer som själva är "söndagsföräldrar". Man kan dock inte komma ifrån att boken skulle må väl av att kompletteras av någon text som kunde ge en allsidigare bild och förmedla en djupare förståelse av skilsmässobarns situation. Jag vill rekommendera Warner Troyers bok "Skilsmässobarn berättar" (Liber 1982).

"Söndagsförälder" är försedd med ett förord av Gertrude Aigner, ordförande i Ensamma föräldrars förening. Karl Erik Hedström har lyckats väl med språkräkten. Texten är ledig och fri från den anglosachsiska bismak som inte sällan vidläder svenska översättningar från engelskan.

Dagmar Lagerberg

En orientering i primärvårdens problempanorama

Allmänläkarboken 2.

Red Kramfors distriktsläkare.

Studentlitt. Lund 1983. 340 sid.

Med en imponerande uthållighet och entusiasm har distriktsläkarna i Kramfors och Skog åstadkommit en ny och delvis annorlunda Allmänläkarbok, nr 2 i serien. Den skiljer sig från föregående framförallt genom att fler författare representerande specialiteten allmän medicin denna gång medverkat. Det är redaktionens svar på en viss kritik som mötte den första boken. Men det kan också betraktas som ett uttryck för att allmänmedicin börjar få ökad medvetenhet om sitt ämnes innehåll och dessutom allmänläkare som kan skriva om det. Detta förringar inte värdet av de kapitel som skrivits av andra specialister. De belyser tvärtom hur meningslös och kortsynt den ständigt underblåsta motsättningen mellan specialister på sjukhus och specialister utanför sjukhus egentligen är.

Boken har 16 kapitel som behandlar vitt skilda områden från "Distriktsläkarens gräv där du står", till krav och rutiner vid inträffade dödsfall. Det är en påfallande hög och jämn kvalitet på alla artiklarna, vilka med fördel kan läsas oberoende av varandra. De ha alla en realistisk anknytning till primärvårdens vardag, men kan självklart endast täcka en del av dess verksamhet. Här ligger redaktionens dilemma. Man efterlyser mer preciserade uppgifter om dispositionerna och planerna för framtiden och om principerna för urval av ämnen. Det förutskickas att en Allmänläkarbok 3 kommer att ges ut, och alla Sveriges läkare uppmanas att medverka. Det blir ingen lätt uppgift att redigera en sådan bok. Det blir inte lättare av att man är så vag i sin presentation av bokens syfte och målgrupp. Det talas i förordet om att den är tänkt som en

skrift med råd från medicinska specialister till allmänläkare. Jag kan tänka mig att många "medicinska specialister" med intresse och motvilja taglighet för annat än sin "specialitet" med behållning skulle kunna läsa boken för att orientera sig i del av primärvårdens problempanorama.

Man sätter "lärobok" försiktigt vis i citat. Det är en bok som distriktsläkare med glädje och uthållighet läser efter dagens arbete. Han känner igen det mesta och erinras om nytt om den del han glömt eller försummat. För en underläkare eller ung distriktsläkare ger boken handfasta och konkreta råd i hans vardagsarbete, och sträckan är lång mellan orienteringspunkterna. För alla kan den emellertid ge nöjet av en angenäm läsning om viktiga delar av primärvården, presenterade av kunniga och väl skrivande kolleger.

Allmän medicin väntar fortfarande på sitt "Vademecum". Den lärobok som redan för medicine kanadenserna talar om vad han skall kunna och hur han skall göra det den doktor han skall vara läkare för patienter i sitt distrikt. Vore inte detta något att fundera över, kunniga, uppslagsrika och energiska kolleger i Kramfors distrikt? En tredje och fjärde boken i serien Allmänläkarboken skulle då bli ännu mer intressant läsning.

Gustav Haglund

Utmaningar för en akademisk psykologi

MARIE JAHODA

Freud och psykologins dilemma

Natur och Kultur, Sthlm 1983.

Det dilemma, som Jahoda syftar på i titeln på sin bok, hänför sig till psy-

analysens och psykologins vetenskapliga status. Jahoda redogör för Freud på sin tid sysselsatte sig med denna problematik. Naturvetenskapen var den enda accepterade vetenskapen på Freuds tid och monopoliserar även i dag den akademiska psykologin. Freud deklarerar i klartext 1925: "Psykoanalys är naturvetenskap – vad skulle den närs vara?" (Jahoda sid 20). Jahoda påvisar hur Freud hamnade i en "extrema reduktionismens fälla" (sid 107) genom att förklara sina kliniska observationer i termer av biologiska spekulationer, t.ex. "drömbegreppet, samtidigt som han omhölldet det meningsbärande i neuropsykiska symptom.

Jahoda tycks emellertid själv uppleva ett dilemma då hon i flera ställen i boken påpekar Freuds tillrättakommande och samtidigt anklagar sig att hitta respektabla utgångspunkter. Hon hamnar helt fel, när hon står att Freuds mest betydande bidrag till psykologin är ett psykologiskt språk. Sådana freudianska begrepp som energisystem, apparatmodell och mekanismer är så långt från ett psykologiskt språk vi kan förstå. Ett språk som fångar upp den psykologiska verkligheten, människans upplevelsevärld i all dess komplexitet, saknar vi fortfarande inom den akademiska psykologin. Freuds stora betydelse ligger förstås i hans betonande av det medvetnas roll, något som också Jahoda framhåller då hon visar hur Freud ständigt strävade efter att förstå det okända begripligt – "det som ligger bakom minnen av tankar, handlingar och känslor, som är uttryckt från det medvetna, men som aktiverar människan" (sid 68). Freuds kvinnoanalys är ett område, som Jahoda menar att Freud spårade när han ger ordet "penis-avund" som begreppsmässig status med universella anspråk. Samtidigt anser Jahoda att Freud egentligen var en förespråkare för kvinnoanalysen ty i följande citat av Freud finns inga antydningar om biologiska könsskillnader:

"många kvinnors otvivelaktiga intellektuella underlägsenhet ... kan leda tillbaka till de hämningar av tankeverksamheten som framtvingades av det sexuella förtrycket" (sid 94).

Mycket har hänt på det psykoanalytiska området sedan Freuds dagar. Det finns vidareutvecklingar inom det psykoanalytiska tänkandet, vilka uppfyller Freuds uttalade önskringar om att begrepp och teoretiska formuleringar måste revideras eller förkastas. Freud själv var nämligen enligt Jahoda "ingen ortodox freudian" (sid 36). Freud var en pionjär och som en senare företrädare för det psykoanalytiska synsättet, Guntrip, har påpekat, så tillkommer det pionjären att säga det första ordet men inte det sista.

Det finns mycket att säga om de validitetsproblem, som Jahoda snuddar vid, och som har aktualitet i dagens debatt om vetenskapssynen inom den akademiska psykologin. En diskussion i detta ämne faller emellertid utanför ramen för denna boken.

FREUD OCH PSYKOLOGISKA DILEMMA är en bok väl värd att läsas. Sammanfattningsvis kan om boken användas de ord, med vilka Jahoda karakteriserar Freuds arvdel: den "består av en rad utmaningar, inte en rad slutliga svar".

Margareta Hedén-Chami

Inspiration för fredsarbete

HORST E. RICHTER

Alla talade om fred

ALLA TALADE OM FRED samtidigt som en upprustning pågår, som är tillräcklig för att utplåna stora delar av mänskligheten. Vad skall vi göra?

"Alla talade om fred" är en bok

av Horst E. Richter utgiven på Norstedts förlag. Horst E. Richter är psykiater, chef för Centrum för psykosomatisk medicin vid universitetet i Giessen. I Sverige är han bl.a. känd som författare till "Den sjuka familjen".

Psykiater vill hjälpa människor att må bra och bli befriade från ångest men ångest kan vara befogad och tillförsikt kan vara fel. Ångest kan vara en förnuftig rådgivare som kräver att omständigheterna förändras. Ångest för kärnvapenupprustningen är befogad därför att den pekar på en verklig fara som ständigt ökar. De vanmätiga med sin berättigade ångest måste tvinga de mäktiga som visar och predikar falsk tillförsikt att ta del av deras ångest. Om de styrande inte uppfattar den fara de ständigt ökar, finns den verkliga psykiska hälsan hos de många andra som får svindel vid avgrundens rand och som energiskt kräver en omedelbar kursändring. Så inleder Horst Richter sin bok.

Första delen av "Alla talade om fred" innehåller en tänkt forskningsrapport från några som efter vår civilisations undergång skall utforska det obegripliga att en högstående civilisation systematiskt, tålmodigt och med opoffring och med stor precision arbetar med att genomföra den totala katastrofen där alla går under i en aktiv självtutplåning. Forskarna finner anteckningar från ett huvudvitne som beskriver hur katastrofplanen genomfördes med olika tekniker kända i den psykiateriska begreppsvärlden. En teknik kallades "cirkulär förstärkning". Ju mer rustningstempot ökade och förintelsepotentialerna växte desto mer behövde man ta fram bilden av fienden och förföljaren för att människorna över huvud taget skulle stå ut med denna utveckling. Rädslan ökade emellertid i sin tur rustningsmotivationen och så drev de omväxlande på varandra. Påverkan av massmedia, förändring av språkets innebörd och förändring av sättet att tänka som medel att åstad-

komma fortsatt upptrappning beskrivs. Till slut tror man sig endast ha att välja mellan en snabb eller en fördröjd död bland de förgiftade ruinerna av en civilisation som begått självmord. De sista årens världspolitiska händelser skildras som led i en medveten strategi som skall föra fram till målet, som är snabb och effektiv förintelse. Skildringen ter sig skrämmande logisk.

"Uppmaning att lägga sig i" heter bokens andra del. Gemensam vilja till förståelse mellan öst och väst krävs. Man måste på ömse sidor definiera förhållandet till varandra annorlunda än bara genom att hata och bli hatad. Författaren talar om att vi måste närma oss varandra i förtroende och att vi måste skapa en massrörelse nedifrån. Den nukleära situationen är den gemensamma fienden. Eftersom denna fiende är alla människors fiende, borde de som hittills betraktat varandra som fienden sluta sig samman som bundsförvanter mot det gemensamma hotet. Uttryck som "hellre död än kommunist" och "hellre död än kapitalist" bör bytas till "överleva tillsammans hellre än att gemensamt gå under".

I hans historia förtydligas det konstlade i alienationen och att folk hetsas mot varandra trots att de blodmässigt, historiskt och kulturellt står varandra mycket nära. Och även om denna boks författare råkar komma från Tyskland, där detta blir extra tydligt, är giltigheten av det han skriver universell.

Praktiska riktlinjer för aktivt fredsarbete bryter effektivt hopplösheten i första delen av boken. Ett sätt att arbeta för fred som författaren rekommenderar är, att vi skaffar oss mer kunskap om hur fredsarbete kan bedrivas. Horst E. Richter är en av de ledande i den tyska fredsrörelsen och han har gedigen kunskap om mänskliga villkor och människors sätt att reagera och han har ett stort engagemang i fredsfrågan.

Jag hoppas att alla läser hans bok.

Där finns användbar kunskap om vad vi kan göra och hur vi kan göra det och han ger också inspiration för det arbetet.

Kerstin Laurén

Läsvärt om arbetslivets medicinska frågor

HAROLD SIHM JÖRGENSEN

Den arbetande människan – Möjligheter och mål vid hälsa och sjukdom, handikapp och ålder.

Publica, Liber, Stockholm 1983.

Jörgensen har lång erfarenhet som företagsläkare vid LKAB i Kiruna och har varit aktiv som yrkesmedicinsk forskare i ett flertal projekt framför allt centrerade kring gruvindustrins problem. Dessutom har han skaffat sig ett internationellt perspektiv genom att arbeta som WHO-rådgivare i Malaysia och i största allmänhet tänkt mycket över sjukdomar, sjukskrivning, pensionering och invaliditet. Det är därför spännande att ta del av hans kunskaper och tankar i "Den arbetande människan" som är en ambitiös bok på 318 sidor med mycket referenser, kunskapssammanfattningar och även förslag till praktiska lösningar på svårösta problem. När det gäller kunskapsbitarna har Jörgensen haft ambitionen att sammanfatta fysiologisk, yrkesmedicinsk och socialmedicinsk kunskap kring sjukdom och åldrande för så olikartade grupper som primärvårdsfolk, tjänstemän på personalavdelningar, arbetsförmedlingar och försäkringskassor samt ledamöter i anpassningsgrupper. Resultatet är mycket bra, och några enkla diagram och tabeller gör att det hela blir lättläst. Ibland tycker jag att kapitlen går in i varandra för mycket med ideliga upprepningar som följd. Det gör att vissa delar blir tjatiga om man läser boken från pärm till pärm.

Referenssystemet är ambitiöst och täcker det mesta av relevant Det enda som Jörgensen har missat eller i varje fall berör alltför ytligt är psykosociala forskningens kring arbetets struktur och dess påverkan på sjuklighet. Det tycks vara vis kombinationer av ogynnsamma faktorer i arbetsorganisationen som har betydelse, exempelvis alltför hård styrning av arbetet i kombination med högt uppdrivet tempo. Det har relevans inte bara för sjukskrivningsmönster utan även för sjuklighet i medicinsk bemärkelse. Namn som Gardell, Aronsson, Gunn Johansson, Michael Frese och Robert Karasek som lett den forskning framåt förbigås helt.

Efter en genomgång av statistisk kring sjukskrivning och förtidspensionering kommer Jörgensen fram till att den kvantitativt viktigaste förklaringen till att så många människor förtidspensioneras inte är att människor "slits ut" utan snarare att det moderna alltmera hårdt rationaliserade arbetslivet inte ger plats för den åldrande och den partiellt arbetsförra. Förr fanns det exempelvis i gruvindustrin reträttplatser för den äldre arbetaren med minskad lyftförmåga. Kanske är Jörgensens slutsats här prematur. En större ödmjukhet inför forskningsproblemet hade här varit på sin plats. "Forskningsprocessen" är utomordentligt svår att studera, bl.a. därför att selektionsprocesser gör långtidsuppföljningar svårtolkade. Men när vi epidemiologiska och experimentella instrument nu skärps alltmera kanske vi kanske att bättre kunna besvara frågor om vilka typer av jobbsammanhang som faktiskt ger försämrings och vilket sätt.

Annars skiljer sig Jörgensen från många andra bokförfattare på ett sätt att han faktiskt kommer med praktiska förslag hur man skall förbättra saker och ting. Hans tankar om "kontinuerlig" omskolning under hela åldrandeförloppet är mycket intressanta. Istället för att plöja sig vid 55 års ålder stå inför fullbort

att faktum – "Jag är för gammal för detta jobb som jag hållit på med i 30 år, och omskolning går inte" – skulle den arbetande människan ha fått en kontinuerlig stimulans och vidmakthållit inlärningsförmåga och omställningskapacitet. "Det som gäller är egentligen att man konsekvent planerar för åldrandets konsekvenser i arbetslivet redan från början av anställningen." Likaså tycker jag att analysen av primärvårdens möjligheter att spela en mera aktiv roll i rehabiliteringsarbetet är mycket intressant. Ett "socialmedicinskt team" skulle bestå av behandlande läkare, socialassistent och distriktssköterska. Detta team skulle ingå i ett mera systematiskt samarbete med arbetsvården och försäkringskassan skulle ha ett mera aktivt övergripande ansvar än hittills. Härigenom kan man många gånger aktivt förhindra att långtids-sjukskrivna blir pensionsfall. Jörgensen är mycket kritisk mot försäkringskassornas nuvarande sätt att arbeta, och han menar att förbättrat samarbete med primärvårdens folk kan lösa en del av problemen men betonar att distriktsläkarna i så fall måste utbildas bättre i yrkesmedicin och även göra arbetsplatsbesök med regelbundna intervall varje termin på de viktigaste arbetsplatserna i sitt distrikt. Man kan väl lägga till att även försäkringstjänstemännen behöver utbildas bättre.

Ett viktigt avsnitt är det som behandlar sjukskrivningsprocessen. Är det patienten eller läkaren som styr? "Patienten har själv inget ansvar för när sjukskrivningen och inaktiviteten skall upphöra. Patienten förväntar att läkaren har ansvaret och läkaren handlar i allmänhet efter hur patienten själv uppfattar sitt tillstånd." Ett slags rationaliserande rundgång skisseras. De kulturella normerna föreskriver att man skall vara passiv när man är sjuk, och detta i sig kan få skadliga konsekvenser. Skall vi då behålla sjukintyget? Ja, detta tar Jörgensen inte ställning till, men han har i alla fall

gjort en engagerad beskrivning av processen, och den kan hjälpa oss att göra om sjukintygsskrivandet. Själv tror jag inte att sjukintyget alltid skall skrivas av läkare. I detta avseende borde lagstiftningen ändras!

Jörgensens bok är en väl genomarbetad och läsvärd produkt som väcker många tankar!

Töres Theorell

Sociobiologi – försök till en introduktion

SVANTE FOLIN

Den påklädda apan. En polemisk introduktion till sociobiologi

Norstedts, Stockholm 1983. 218 s.

Sociobiologi har blivit ett modeord. Få av dem som talar och skriver om sociobiologi har emellertid satt sig in i vad ordet egentligen står för. Sociobiologi är studiet av de sociala beteendenas överlevnadsvärde, av hur de under den biologiska utvecklingens gång uppstått och hur de nu formas av det naturliga urvalet. I den sociobiologiska forskningen ingår som väsentliga beståndsdelar evolutionsbiologi (biologisk variation, urvalsmekanismer, anpassning), etologi (beteendeforskning) och ekologi (organismernas samspel med sin omvärld). Typiska exempel på sociobiologiska frågeställningar:

- Varför är det hos olika arter honan ensam (det utan jämförelse vanligaste), hanen ensam eller båda könen tillsammans som står för vården av ungarna?
- Varför är könen lika till storlek och utseende hos vissa arter men drastiskt olika hos andra (ofta närstående) arter?
- Varför lever vissa arter i livslånga monogama relationer, andra i po-

lygyni, polyandri eller helt utan varaktiga förbindelser mellan könen? Och varför är de olika "mating systems" olika vanliga hos olika djurgrupper?

- Varför är det mycket vanligare att hanar konkurrerar om honor än tvärtom?
- I beaktande av evolutionens totalt individualistiska ("själviska") funktionssätt, hur kan hos vissa arter (t ex bin och myror) könlösa individer uppstå och till synes altruistiskt arbeta till gagn för andra individer?

En mängd ekologiska, etologiska och evolutionsbiologiska problem har kunnat angripas tack vare det sociobiologiska synsättet, som lancerats framför allt av Edward O. Wilson vid Harvard-universitetet i USA. Wilson's magnifika "Sociobiology. The Modern Synthesis" torde komma att räknas till milstolparna i 1900-talets biologi. En vetenskaplig omvälvning har tvevelsutan ägt rum.

Anledningen till att sociobiologin väckt uppmärksamhet utanför fackfolkets krets är att en del forskare i sociobiologins tonvikt på de genetiska anlagens roll för beteendet trodde sig ana frön till reaktionära, fascistiska, rasistiska, sexistiska, socialdarwinistiska... strömningar. Även om osakliga och omogna yttranden förekommit, bör Wilson och de andra ledande sociobiologerna lika litet lastas för dessa som grabbarna i AIK:s fotbollslag för Black Armys olater.

Vetenskapligt spännande är obestriddligen sociobiologin. Som Folin i sin bok skriver, saknas en seriös svensk presentation. Folins bok avhjälpas inte denna brist. Folin ägnar sig avsevärt mera åt att beskriva sociobiologins vetenskapshistoria och åt turerna i den stora kontroversen om sociobiologiska begrepps tillämplighet på människan än åt att berätta om sociobiologisk forskning. Hans framställning röjer en imponerande beläsenhet, och det är svårt att beslä honom med direkta sakfel.

Likväl är boken bekämd med en del markanta svagheter. Som nämnts, kommer sociobiologin till korta jämfört med diskussionen kring den, texten måste vara svårtillgänglig för den som inte redan är väl verserad i sociobiologin, och den polemiska, för att inte säga arga tonen gör läsningen långt mindre stimulerande än ämnet borde medge. Ilkan drabbas av min av förnärmat inskränkt het". "Sverige" sägs även "framhärda i sin blockad mot sociobiologin".

Ingenting kunde vara sannare än tvärtom. Det bedrivs en intensiv och internationellt uppskattad sociobiologisk forskning på flera universitet här i landet, med stöd framför allt från Naturvetenskapliga forskningsrådet.

Svenska sociobiologer har emellertid avstått från att börja trumpeta om sociobiologins eventuella konsekvenser för människan och hennes samfund. Och det har de gjort rätt i. Studier av djurens sociala beteenden och dessas genetiska underlag kan utmärkt väl bedrivas utan att människan måste tilldelas huvudrollen. Det är mycket troligt att sociobiologiska insikter i framtiden kommer att – och bör – influera den sociologiska, psykologiska och allmänt "människocentrerade" forskningen. Dessförinnan måste emellertid mycket arbete utföras i fält och lab av sociobiologer här i landet och på andra håll.

Staffan Ulfstrand

Våra recensenter

Tony Foucard är överläkare vid barnkliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala, Finn Rasmussen läkare, verksam vid socialmed. avdelningen, Akademiska sjukhuset, Uppsala, fil. dr. Dagmar Lagerberg anställd vid barnhälsovårdsenheten, Akademiska sjukhuset, Uppsala, Gustav Haglund tidigare primärvårdschef i Olofström, Margareta Hedén-Chami universitetslektor i psykologi vid Uppsala universitet, Kerstin Laurén barnpsykiater vid Danderyds sjukhus, Töres Theorell professor vid Statens institut för psykosocial miljömedicin, Staffan Ulfstrand professor vid zoologiska institutionen, Uppsala universitet.

socialmedicinsk tidskrift

ISSN 0037-833X

Prenumerationspris (inklusive moms.)

Helår kr 95:–

Studerande helår kr 60:–

Tidskriften utkommer med 10 nummer per år (därav två dubbelnummer).

Lösnummer kr 14:– (exkl. moms.)

Återgivande helt eller delvis av originalartiklar ur Smt utan angivande av källan förbjöds.

Utgivningsplan 1983

Nummer	1	2	3	4–5	6	7–8	9	10
Utkommer	27/1	24/2	24/3	10/5	16/6	15/9	3/11	12/12
Sista manusdag för annonser:	17/12	14/1	12/2	21/3	29/4	5/8	30/9	4/11

Prenumerationsavdelning:

172 83 Sundbyberg

Tel. 08/87 34 91 Postgiro 1179-1

Annonssavdelning:

Maud Jacobsson, Alströmergatan 18, 112 47 Stockholm. Tel. 08/51 21 13, 51 67 60

Annonsspriser:

Omslagets andra och tredje sida kr 2 100, fjärde sida kr 2 300,

helsida kr 1 900, halvsida kr 1 100, kvartsida kr 650.

Spalthöjd 210 mm, spaltbredd 70 mm, sidans bredd (2 spalter) 150 mm.

Tryckeri: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1983.